

ISTORIA LUMII

7650

date istorice importante

Sumar

PREISTORIA

- Geologie și Preistorie**
de la 7 milioane de ani î.H. până la 3300 î.H. p. 8

ANTICHITATEA

- Antichitatea orientală și egipteană**
de la 3200 î.H. până la 800 î.H. p. 24
- Antichitatea greacă**
de la 800 î.H. până la 277 î.H. p. 48
- Antichitatea romană**
de la 277 î.H. până la 476 d.H. p. 84

EVUL MEDIU

- Evul Mediu timpuriu**
de la 476 până la 1000 p. 156
- Evul Mediu mijlociu**
de la 1000 până la 1346 p. 224
- Evul Mediu târziu**
de la 1346 până la 1453 p. 288

EPOCA MODERNĂ

- Renașterea și Umanismul**
de la 1453 până la 1556 p. 316
- Nașterea statelor moderne**
de la 1556 până la 1715 p. 360
- Secoul Luminilor**
de la 1715 până la 1789 p. 426

PERIOADA CONTEMPORANĂ: SECOLUL AL XIX-LEA

- de la 1789 până la 1913 p. 470

PERIOADA CONTEMPORANĂ: SECOLELE XX ȘI XXI

- Lumea până în 1945**
de la 1914 până la 1945 p. 634
- Lumea după 1945**
de la 1946 până în 2005 p. 708

INDEX

- p. 851

ibri Antichitatea orientală de la 3200 î.H.

► Nașterea primelor civilizații urbane

Pe la 3200 î.H., în văile aluvionare din Orientul Apropiat – Nil, Tigru și Eufrat –, au luat naștere primele civilizații urbane, au apărut primele imperii, s-au construit orașe remarcabile prin mărime și arhitectură, au fost elaborate primele sisteme de scriere. Între cetățile-stat din Mesopotamia, regatul Egiptului și ansamblul Orientului Apropiat, până în valea Indusului, s-au dezvoltat schimburi comerciale și au avut loc deplasări de populație. Treptat, orizontul cultural al Orientului Apropiat s-a extins: în Creta, în Marea Egee a înflorit o nouă civilizație originală. Timp de peste cinci secole, cretanii au adus Mediteranei unicitatea unei civilizații întemeiate pe arta de a trăi și pe comerț.

► Dezvoltarea bronzului

La începutul celui de-al doilea mileniu, Europa a început să-și facă simțită prezența. Apariția obiectelor din bronz a marcat începutul unei ere noi, în care s-a afirmat elita socială. Rutele comerțului internațional s-au diversificat. În același timp, în China se instaura prima dinastie regală, întemeiată de Yu cel Mare. Deja, de la Marea Egee până la Nil și de la Marea Neagră la Eufrat, s-au întețit luptele pentru stabilirea unor hegemonii fragile. Pe la 1500 î.H., Regatul Hittit se întindea din Anatolia până pe coasta siriană, unde s-a lovit de puterea egiptenilor. În Marea Egee, suveranii din Micene au preluat controlul asupra Cretei. Când Ramses al II-lea s-a urcat pe tronul Egiptului, în jurul anului 1300 î.H., un nou popor își făcea intrarea în istorie. După ce fugiseră din Egipt, evreii au pornit în cucerirea ținutului Canaan, impunând aici credința într-un singur zeu.

► Apariția fierului

Pe la 1200 î.H., un soc de o violență extremă a dezerădicat o mare parte a populației din zona Mediteranei și a zdruncinat o serie de imperii bine constituite. „Popoarele mării” și-au reluat ofensiva împotriva Imperiului Hittit și a faraonilor din Noul Imperiu. În aceeași epocă, în China, dinastia Shang se prăbușea sub loviturile unui vasal care avea să pună bazele unei alte dinastii, dinastia Zhou, în timp ce trăsăturile caracteristice ale civilizației mezo-americane prindeau formă odată cu apariția olmecilor. După anul 1000 î.H., începe o perioadă de declin, care va sfârși prin dispariția unei lumi în care bronzul cedează locul fierului.

și egipteană

la 800 î.H.

► Epoca bronzului

Succedând chalcoliticului, adică epocii cuprului, epoca bronzului (mileniile IV-II) a marcat o etapă esențială în evoluția societății omenești. Aceasta s-a dezvoltat în zona temperată a Lumii Vechi, din Insulele Britanice până în China, și din Scandinavia până în Egipt. Se distingea prin răspândirea metalurgiei bronzului, aliaj rezultat din amestecul cuprului cu cositorul, a cărui procurare necesită existența unor mari fluxuri de schimburi comerciale. Bronzul a permis obținerea unei diversități de podoabe, ușelte, ustensile și arme.

► Apariția culturilor particulare

Nu după mult timp, în sănul acestei epoci a bronzului s-au distins culturi diferite. În Mesopotamia, apariția cetăților a favorizat dezvoltarea arhitecturii (ziguratele), apariția primelor cunoștințe din știință (matematică, medicină etc.) și, de asemenea, a primelor texte literare. În Egipt, templele și piramidele constituiau o mărturie a formidabilei puteri a faraonului. În Occident, au apărut o serie de construcții megalitice (dolmene, tumuli, camere funerare etc.).

► Epoca fierului

Pe la 1200 î.H., a luat naștere, probabil, metalurgia fierului pe teritoriul hitit (Armenia), care s-a răspândit mai apoi în Orientalul Apropiat, în Mesopotamia și în Caucaz. În Europa, prima epocă a fierului, denumită după situl Hallstatt (Austria), unde s-au descoperit primele sale urme, a debutat după anul 1000 î.H. și s-a distins printr-o artă geometrică. Personajele importante erau îngropate împreună cu carele de paradă. Această primă epocă a fierului a durat cam până pe la anul 500, după care i-a urmat o a doua epocă, numită La Tène (de la numele unui sat din Elveția), perioadă care a durat până la cucerirea romană din secolul I î.H.

3200 î.H.

Respect pentru oameni și cărti

- **cca 3200 î.H.** Faraonul Narmer a unificat regatele Egiptului de Sus și Egiptului de Jos; a luat naștere statul faraonic, punându-se bazele perioadei thinite (3200–2778). A fost organizată exploatarea văii Nilului, dezvoltându-se în același timp și administrația regală. Narmer a întemeiat capitala acestui stat, Memphis, la capătul Deltei.
 - În lumea Mării Egee a luat naștere civilizația preelenică a Cicladelor (3200–2000).

CIVILIZAȚIA CICLADELOR. Înflorirea unei civilizații în arhipelagul Cicladelor a corespuns momentului în care metalurgia orientală, care stăpânea prelucrarea bronzului, s-a răspândit în Marea Egee. În insule apăruseră deja sate importante și chiar mici orașe. Viața acestor târgușoare, în general situate nu departe de mare, era una bazată preponderent pe agricultură. Viața-de-vie creștea pe coline și, pentru prima dată, a fost atestată în mod cert prezența măslinului. Șeptelul era format mai cu seamă din oi și capre. Se pare totuși că a luat naștere și o clasă de artizani, desprinzându-se din această civilizație agrară.

3000 î.H.

- **cca 3000 î.H.** În Europa Centrală (Ucraina) era domesticit calul.
- **mileniul al III-lea î.H.** În America de Nord, exista tradiția exploatarii pădurilor. Dezvoltarea ceramicii, apariția agriculturii.
 - În America de Sud, au apărut primele vase din ceramică la Puerto Hormiga (Columbia).
- **2900–2300 î.H.** În Orientalul Apropiat, a existat o etapă de fărâmițare politică: cetățile-stat aparținând civilizației sumeriene la sud (Uruk, Ur, Nippur și Lagaș) sau civilizației semitice la nord (Kish, Mari, Ebla) s-au înfruntat pentru suprematie pe teritoriul regiunii.
- **cca 2778 î.H.** În Egipt, Djoser, primul rege din dinastia a III-a, a inaugurat Vechiul Imperiu (care a durat până în jur de 2260). În această perioadă, principalul dregător al lui Djoser era Imhotep.

3200 î.H.

Respectându-și sămenii și cărțile și învățările urmăriți, învățăm și înstrăinător

- **3200 î.H. LINGV.** S-au pus bazele scrierii hieroglifice egiptene, în urma asocierii ideogramelor cu fonogramele. Papirusul a devenit suport pentru scris.

HIEROGLIFELE. „Imagini sacre”, acestea au format o scriere complexă, cu un vocabular bogat și o gramatică complicată. Unele dintre ele reprezintă niște ideograme, sub forma unui obiect, a unei ființe sau acțiuni simple: un pește, o casă, soarele. Un om prezentat în cădere redă verbul „a cădea”. Alte hieroglife, fonogramele, în jur de 150, evocau sunete. Desenele erau folosite pentru valoarea lor fonetică, precum într-un rebus. Spre exemplu, la gură se spunea *r/o*, iar reprezentarea sub formă de desen a acesteia reproducea și sunetul „r”. Fonogramele reprezentau una, două sau trei consoane. Abia undeva în jurul anului 1200 î.H. egiptenii au inventat punctul. Pentru operațiunile curente, scribii foloseau o scriere simplificată, numită hieratica.

ARTĂ. În Egipt, paleta regelui Narmér.**3000 î.H.**

- **cca 3000 î.H. ȘTIINȚĂ.** Aritmetica sumeriană (numerația sexagesimală și zecimală).

- În Egipt, noțiuni de geometrie pentru demarcare.

- **mileniul al III-lea î.H. ARTĂ.** În Europa, apogeul culturii megalitice (Carnac, Malta, Stonehenge).

APOGEUL MEGLITISMULUI. Construcțiile megalitice reprezintă unele dintre cele mai vechi monumente ale omenirii. Începând cu 3500 î.H., constructorii au folosit pietre, unele dintre ele cântăind zeci de tone. Dolmenele, în sensul propriu al cuvântului, datează din această perioadă. Cele mai remarcabile s-au descoperit la Antequera și Los Millares în Spania, la Gavrinis în Bretania și la Newgrange în Irlanda. La vremea respectivă, s-au înălțat astfel de construcții în întreaga Europă Occidentală. În mileniul al III-lea, monumentele megalitice au ajuns în toată zona Mediteranei, în insule și în Africa de Nord: peste 3 000 de dolmene au fost ridicate în jumătatea de sud a Franței.

- **cca 2900 î.H. ARTĂ.** În Egipt, stela regelui-șarpe (epoca thinită).

- **cca 2778 î.H. ARTĂ.** Prima piramidă din Egipt: piramida în trepte de la Saqqara (mormântul faraonului Djoser).

LITER. Învățărurile lui Imhotep, prima manifestare a unei literaturi morale.

TEHN. Primele cântare cu două platane atârnate de o tijă orizontală.

IMHOTEP. Arhitect al primei piramide, Imhotep a devenit simbolul însuși al cunoașterii și înțelepciunii. Ministrul remarcabil și consilier prețios, el a fost cel care a inventat arhitectura monumentală din piatră, fiind, de asemenea, patronul scribilor. A fost considerat și un erou vindecător. În mileniul I, era divinizat până și de greci, care l-au numit Imouthes și l-au asimilat cu Asclepios (Esculap), zeul medicinei. Lumea elenistică îl aducea un omagiu în capela sa din Saqqara și în templele din Teba și Philae.

► **cca 2700 î.H.** Regii din Kish dominau regiunea Mesopotamiei Inferioare (până în 2300).

► **cca 2600–2500 î.H.** În Egipt, Snefru a inaugurat cea de-a IV-a dinastie pe care faraonii Keops, Kefren și Mykerinos o vor face celebră prin mormintele lor.

MYKERINOS. Fiul sau fratele lui Kefren, Mykerinos a construit la rândul lui o piramidă, tot pe platoul de la Gizeh, înaltă de 62 de metri. El a lăsat amintirea unui suveran mai puțin crâncen și autoritar decât predecesorii săi. Istoricul grec Herodot reînnoia laudele pe care poporul îl aducea chiar și după două mii de ani. Sfârșitul domniei sale a fost marcat de nenorociri personale: moartea fizicei, apoi previziunea unui oracol care l-a anunțat că i-au mai rămas de trăit doar șase ani. „Dându-și seama, scria Herodot în carte, că și-a pronunțat deja sentința, Mykerinos a ordonat confectionarea unui mare număr de lămpi. Odată cu lăsarea întunericului, punea să fie aprinsă aceste lămpi și începea să bea, se deda plăcerilor, zi și noapte fără încetare, plimbându-se pe câmpii și prin crânguri, pentru ca din cei șase ani să facă doisprezece, transformând noaptea în zi.”

► **2600–2400 î.H.** În Creta, minoicul timpuriu sau prepalațial: ceramică, numeroase vase din piatră, pumnale de cupru, bijuterii din aur.

2500 î.H.

► **cca 2500 î.H.** În Mesopotamia, începea să fie folosit bronzul: cupru aliat cu cositorul.

- În Iran, apariția unui centru de producere a bronzului în Luristan.

- Dinastia I din Ur domina o parte din ținutul Sumerului.

- În Europa Occidentală și Centrală, primele obiecte din cupru și aur (asociate cu o ceramică în formă de clopot); intrarea Europei în chalcolitic.

- Începuturile dezertificării regiunilor sahariene; populația pastorală a emigrat spre sud, până la pădurea ecuatorială.

- În Asia Centrală, a avut loc domesticirea calului.

- În America, au apărut primele sate de agricultori sedentari (Mexic, în afara ariei mayașe); la Canapote (Columbia) și la Valdivia (Ecuador), s-a dezvoltat ceramica (oamenii din Valdivia erau agricultori care cunoșteau porumbul și, fără îndoială, și bumbacul).

ARTĂ. În următoarele secole, în Egipt, Mesopotamia și în Indus, se dezvoltă o artă monumentală și bogată, care exprimă puterea și gloria regalelor și sacerdotilor. În Egipt, se construiesc piramidele și templele, în stilul arhitectural caracteristic, cu piloni și coloane.

► **2700 î.H. ARTĂ.** Construirea zidurilor de apărare ale Urukului, care i-a fost atribuită legendarului rege Ghilgameș.

► **cca 2600–2500 î.H. ARTĂ.** Construirea piramidelor și a Sfinxului din ansamblul funerar de la Gizeh. (Piramida lui Kheops era considerată de către antici drept una dintre cele Șapte Minuni ale Lumii.) Statuile lui Rahotep, fiul lui Snefru, și a soției sale, Nofret.

SFINXUL. Purtând pe cap nemesul, la fel ca faraonul mort, trupul său de leu măsoără 20 de metri înălțime și 71 de metri lungime. Sculptat într-un pinten stâncos, este cel mai mare dintre sfincii sălbatici care veghează asupra lumii morților. După Vechiul Imperiu, oamenii au văzut în el o reprezentare a lui Horus, zeul Cerului și al Astrelor.

CONSTRUIREUA NEI PIRAMIDE. Muncitorii extrăgeau blocurile de calcar din cariere cu ajutorul unor unelte din cupru sau din dolerit, așteptând revărsările apelor pentru a le transporta pe cele mai mari pe corăbii. Inundația aducea ambarcațiunea aproape de șantier. Pentru a trece blocurile peste nisip, probabil că foloseau un fel de sănii mari, ce aluneca pe trunchiuri umede de arbori. Stâncile erau ridicate pe piramidă cu ajutorul unei rampe construite în fața monumentului din nisip și pietre pe măsură ce piramida se înălța. Odată pusă ultima piatră, un bloc de granit ascuțit, rampa era distrusă.

2500 î.H.

► **cca 2500 î.H. ARTĂ.** Necropola regală din Ur.

- În Egipt, *Scribul* (dinastia a V-a), statuetă din calcar policrom (Luvru), atestând importanța scrisului și a funcției scribului în Vechiul Imperiu.

- În Caucazul de Nord (Rusia), s-a descoperit un mare mormânt sub tumulul (kurgan) din Maikop, conținând obiecte din cupru și aur.

LITER. Piramida lui Unas, ultimul rege din dinastia a V-a egipteană, unul dintre primele morminte regale conținând formule funerare.

ȘTIINȚĂ. În China, a apărut acupunctura.

TEHN. În Egipt, s-a descoperit șaduful (instrument de preluare a apei, care funcționa pe principiul fântânii care avea cumpănă).

► **cca 2450 î.H.** Orașul-stat Mari (pe Eufratul de mijloc) a devenit capitala unui stat puternic.

► **cca 2400 î.H.** În India și în Pakistan, civilizația urbană a Indusului (de la 2400 la 1800). Orașele cele mai importante: Harappa, Mohenjo-Daro; vase de lut pictate, metalurgia cuprului și a bronzului.

CETĂȚILE INDUSULUI. Descoperite abia în 1921 și 1922, cetățile Mohenjo-Daro și Harappa au scos la iveală existența unei misterioase civilizații urbane, apărute pe la mijlocul mileniului al III-lea și dispărute șase secole mai târziu, fără a se ști încă de ce și în ce mod. În afară de Mohenjo-Daro și Harappa, au mai fost descoperite aproape încă o sută de situri pe un teritoriu care se întinde de la hotarele Iranului până în câmpia Gangelui și de la primele coline ale Cașmirului până la portul Lothal, astăzi acoperit de nisip. Imperiul s-a distins printr-o unitate a civilizației atestată de existență, în toate siturile degajate, a ceea ce am putea numi o „schema de amenajare și de urbanism”. Construite conform unui plan în formă de tablă de săh, cu blocuri de locuințe dreptunghiulare, străzi largi de opt metri, care se întrețăiau în unghi drept, și străduțe perpendiculare dotate cu o canalizare foarte elaborată, Harappa și Mohenjo-Daro constituie cea mai veche mărturie cunoscută de urbanism metodic.

● În China (bazinul Fluviului Galben), cultura Longshan, între 2400 și 1800: situri înconjurate cu ziduri din pământ, organizate în jurul unei clădiri centrale; urme de rituri agrare; ceramică cenușie sau neagră.

2300 î.H.

► **cca 2300 î.H.** În zona Mării Egee, apogeul civilizației Troia II (cca 2300–2100). Se produce bronzul, prin alierea cuprului cu cositorul. ● Regatul Ebla domină Siria și Eufratul de Mijloc. Migrăriile amoriților (semiți nomazi) spre Siria (2300–2200).

● Sargon I, zis cel Bătrân, a pus bazele cetății-stat Akkad. (Preponderența, în Mesopotamia Inferioară, revine acum semiților orientali.)

SARGON I. Legenda face din Sargon fiul unui nomad și al unei preoțe. Mama, neavând dreptul să-și păstreze copilul, l-a pus într-un coș și l-a lăsat pe apele fluviului, pruncul fiind pescuit ulterior de un grădinar. Zeița Iștar l-a recunoscut și l-a făcut rege. A ajuns apoi cuceritorul lumii și regele Universului. Această povestire, comparabilă cu a lui Moise sau a lui Romulus, face din Sargon eroul ideal, civilizator, care a salvat lumea din haos, devenind stăpânul incontestabil al acesteia. Însuși numele lui s-ar traduce prin „rege legitim”. Sargon a inițiat acțiuni împotriva locuitorilor de pe valea Eufratului și din Siria, la vest, și contra Elamului, la est.

● Asur s-a eliberat de sub tutela orașului-stat Mari.

► **cca 2260 î.H.** La moartea lui Pepi al II-lea, Egiptul a căzut pradă anarhiei și infiltrărilor străine: prima perioadă intermediară (2260–2160).

► **cca 2400 i.H. LITER.** Învățărurile lui *Shuruppak*, literatură didactică egipteană.

ARTĂ. În Europa, prima etapă a construirii ansamblului megalitic de la Stonehenge.

STONEHENGE. Ansamblul monumental de la Stonehenge, din Marea Britanie, a început printr-un modest sănț circular, cu un diametru de circa 100 de metri. Dar, treptat, respectându-se forma circulară, au fost adăugate și alte construcții din pietre masive, fiecare cântăring până la câteva zeci de tone, trasându-se astfel mai multe cercuri concentrice din pietre aşezate vertical. Unele susțineau alte pietre dispuse orizontal, ajustate cu grijă, formând un fel de porți. Altele erau extrase, apoi transportate din Țara Galilor, aflată la peste 200 de kilometri depărtare. Monumentul are o aleie orientată potrivit solstițiului de vară, ceea ce poate presupune un cult solar. Stonehenge a continuat să fie folosit cel puțin până la sfârșitul epocii bronzului, în jurul anului 800 i.H., adică pentru o perioadă de aproape două milenii.

2300 i.H.

► **2300 i.H. ARTĂ.** Fortificațiile de la Troia II (2300–2100).

- Comoara, numită *a lui Priam* (care, de fapt, nu a domnit decât 1 000 de ani mai târziu).
- Templul alb de la Uruk, un strămoș al ziguratului.
- Apogeul Regatului Ebla.

REGATUL EBLA. Mesopotamia nu a fost singura regiune unde s-au dezvoltat orașe-state în mileniul al III-lea. Arheologii au scos la iveală, în Siria de Nord, ruinele unei gigantice metropole, Ebla, cu o arhitectură la fel de complexă, care se întindea pe o suprafață de 50 de hectare. Dar această civilizație încă nu este bine cunoscută. Totuși, este sigur că Ebla era în legături strânse cu Mari (→ sfârșitul mileniului al III-lea).

LINGV. Răspândirea scrierii cuneiforme și a limbii akkadiene.

LITER. *Regina cu inima neprihănăită* de Enheduanna, prima femeie poet (fiica lui Sargon).

TEHN. Primul exemplu de șaduf în Mesopotamia.

► **cca 2250 i.H. ȘTIINȚĂ.** În Babilon, prima mențiune a ceea ce mai târziu va fi cunoscută drept teorema lui Pitagora.

cca 2200 î.H. Naram-Sin, suveranul Akkadului, a ocupat Suza și a distrus imperiul Ebla (Siria). Monarhia akkadiană a atins apogeul.

cca 2160 î.H. Regatul Akkadului s-a prăbușit sub loviturile barbarilor veniți din Zagros, guții.

- Gudea, *ensi* (guvernator) al orașului-stat Lagaș. A redat cetății puterea de altădată.
- În Egipt, inaugurarea Imperiului Mijlociu (2160–1785) de către prinții Tebei, care au întemeiat dinastia a XI-a.

2111 î.H. Ur-Nammu a fondat dinastia a III-a din Ur; sumeriana a redevenit limba oficială.

2003 î.H. Cetatea Ur a fost prădată de elamiți. Mesopotamia a revenit la fărâmîțarea politică, dar sumeriana și-a păstrat rolul de limbă culturală.

sfârșitul mileniului al III-lea – începutul mileniului al II-lea î.H.

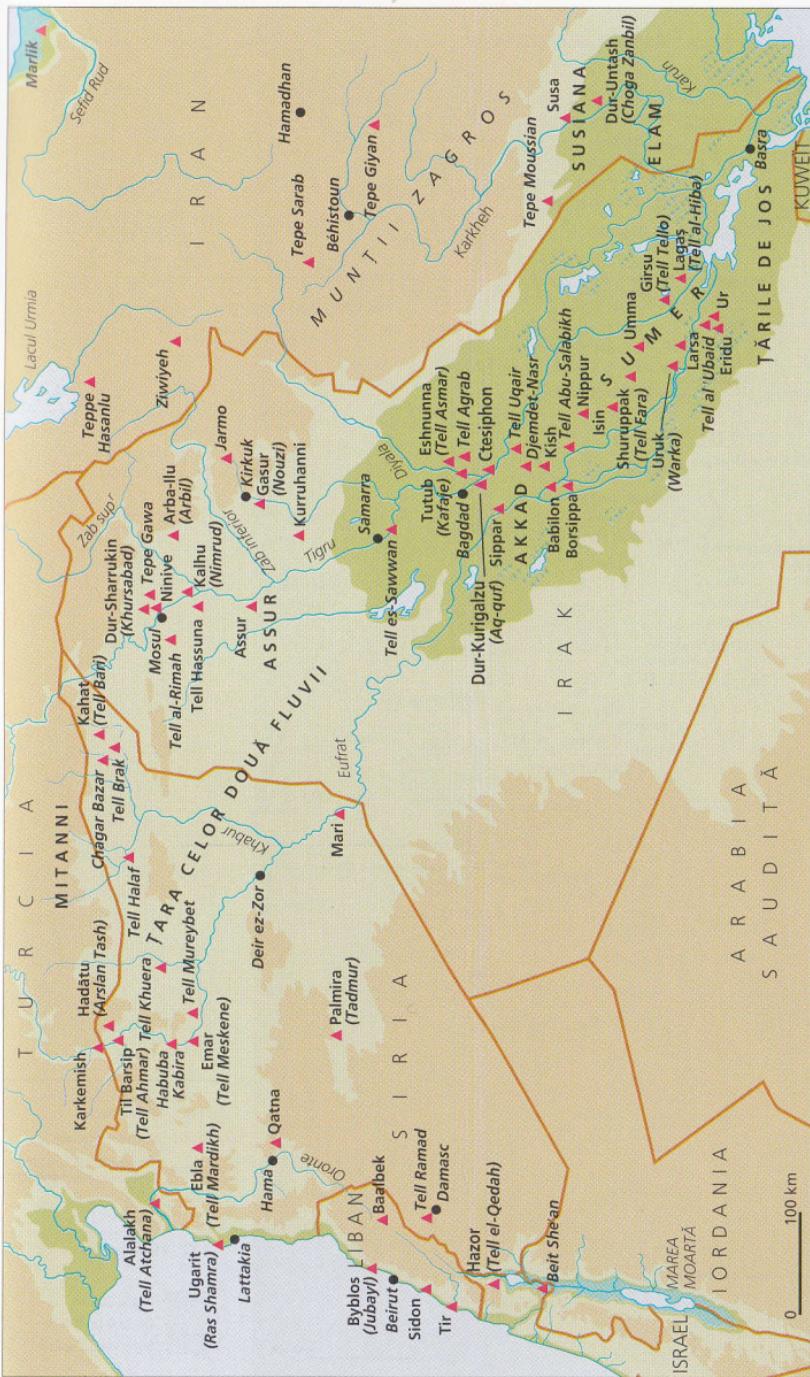
Migrații ale popoarelor de limbă indo-europeană: strămoșii grecilor au pătruns în lumea egeeancă. Hitiții și luviții au ocupat Anatolia, iar protoiranienii s-au instalat în nord-vestul Iranului. Arienii își începeau înaintarea spre valea Indusului.

- Împinse de invaziile popoarelor indo-europene, unele popoare asiaticice (a căror elită o vor constitui hicsșii) au pătruns pe teritoriul Egiptului.
- Aflux de amoriți (semiți nomazi) în Mesopotamia Superioară și Inferioară.
- Expansiunea huriților spre Mesopotamia, Anatolia Răsăriteană, Siria.

2000 î.H.

2000 î.H. În Siria, Ebla a devenit capitala unui regat amorit.

- Dezvoltarea culturii canaanene (Byblos, Ugarit).
- Conform tradiției biblice, evreii au pătruns în ținutul Canaanului (este epoca patriarhilor: Abraham, Isaac, Iacob).
- În Egeea, avântul civilizației cretane. Minoicul mijlociu (civilizația bronzului timpuriu) sau protopalatial (2000–1600).
- În Europa, începutul epocii bronzului: bronz timpuriu european (2000–1500). Unul dintre primele centre a fost Únětice, în apropiere de Praga.
- În China, dinastia Xia, cu o existență semilegendară.
- În Melanezia și în Micronezia s-a răspândit cultura polineziană.

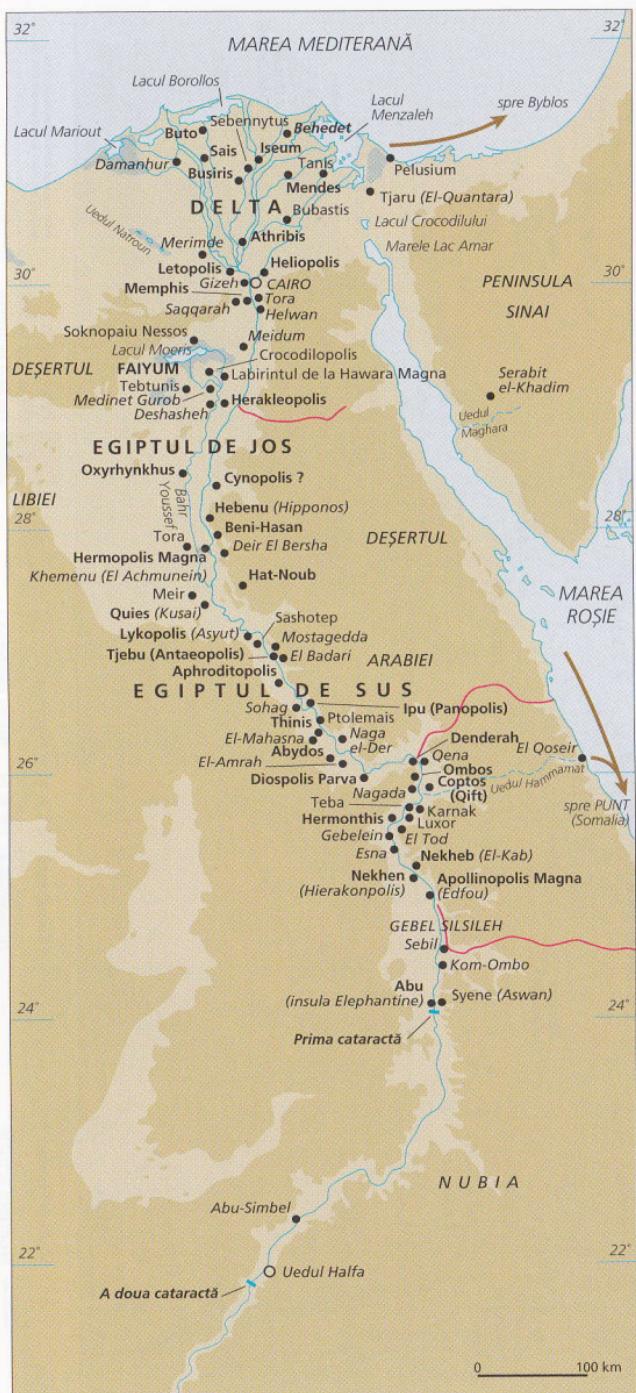
Situri arheologice

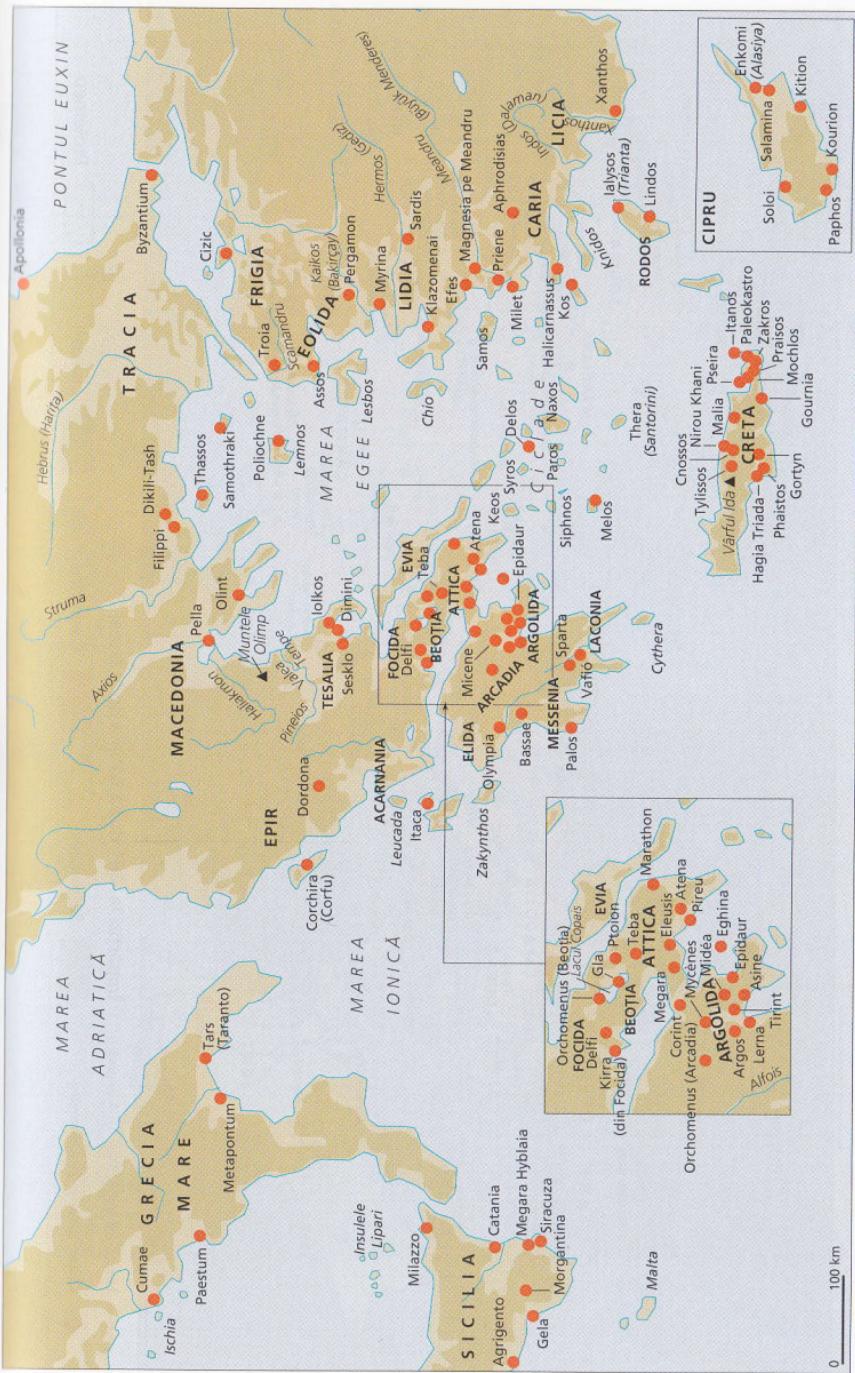
Kurruhanni E L A M Nume vechi

Frontiere actuale

Peste 500 m
De la 100 la 500 m
De la 0 la 100 m
Reuniuni sub nivelul mării

Respect pentru oameni și cărți

BEOTIA Regiuni vechi

Situri arheologice

Regiuni sub 200 m